

بررسی

درباره جامعه‌شناسی مردم‌مدار

● همواره در جامعه‌شناسی با فراخوان‌هایی روبرو بوده‌ایم برای توجه به مردم. از اولین آنها می‌توان به عبارات مشهوری از مارکس و دورکیم اشاره کرد: مارکس از لزوم تغییر جهان در عین فهم آن گفته بود و دورکیم تاکید داشت جامعه‌شناسی اگر صرفا نظروزی باشد، ارزش یک ساعت صرف وقت هم ندارد. این ایده طی دهه گذشته و در دوران بنیادگرایی بازار در قالب جامعه‌شناسی مردم‌مدار در بسیاری از نقاط جهان به طور جدی مطرح شد. در این زمینه نشر نی کتابی منتشر کرده با عنوان «جامعه‌شناسی مردم‌مدار در کارزار عمل» که مجموعه‌ای است از ده مقاله به قلم جامعه‌شناسانی عموما جوان از ملیت‌های گوناگون، و مقدمه و موخره‌ای از مایکل بوراووی که در این رویکرد جامعه‌شناختی پیشرو محسوب می‌شود. کتاب حاضر مشتمل است بر تجارب به‌کارگیری ایده جامعه‌شناسی مردم‌مدار در عمل و در میان افراد کشورهای گوناگون، تا نظروزی در این خصوص در مسیر تغییر جهان قرار گیرد. مرور این تجارب می‌تواند مسیر تازه‌ای پیش پای جامعه‌شناسی و جامعه ایران بگذارد.

بوراووی در پیشگفتار کتاب از چهار نوع جامعه‌شناسی می‌گوید: حرفه‌ای، انتقادی، سیاست‌گذار و مردم‌مدار. در نظر او دو نوع اول رویکردی آکادمی‌محور دارند و دو نوع دوم مخاطبانی بیرون از دانشگاه. او تاکید دارد اینها چهار گونه یا نوع از جامعه‌شناسی‌اند، نه چهار گرایش در جامعه‌شناسی که همان چهار راه برای یافتن کارکردهای جامعه‌شناختی است. هر یک از آن‌ها وقتی خود را از انواع دیگر متمایز می‌کند در معرض آسیب قرار می‌گیرد. ازاین‌رو برای هر یک از این چهار نوع جامعه‌شناسی نیز آسیبی برمی‌شمارد: آسیبی که جامعه‌شناسی حرفه‌ای می‌بیند خودارجاعی است، جامعه‌شناسی انتقادی جزم‌اندیشی و جامعه‌شناسی سیاست‌گذار نوکرمانی در قبال قدرتمندان است. جامعه‌شناسی مردم‌مدار هم ممکن است عوام‌پسند یا عوام‌زده شود. اما جامعه‌شناسی مردم‌مدار چیست؟ جامعه‌شناسی مردم‌مدار از جمله رویکردهای پیشرو جامعه‌شناختی در قرن بیست‌ویکم است که ریشه در گفتار چپ دارد و به گفته بوراووی برآمده از ایده‌های مارکس و دورکیم است. بوراووی جامعه‌شناسی مردم‌مدار را به‌عنوان علمی تعریف می‌کند که دغدغه‌اش «روه‌های مردمی» و روشش آمیختن با آنهاست. او جامعه‌شناسی مردم‌مدار را برخلاف جامعه‌شناسی‌های حرفه‌ای و سیاستگذار، نه «تلمی» بلکه «آزادی» می‌داند و ازاین‌رو، به‌جای مباحث فنی به ارزش‌ها و نیت‌ها می‌پردازد. اصول و رویه جامعه‌شناسی مردم‌مدار با جامعه‌شناسی‌های حرفه‌ای و حتی انتقادی فرق دارد. جامعه‌شناسی مردم‌مدار متوجه مردمانی است که بیرون از دانشگاه‌ها هستند، و چه‌بسا به شکل‌گیری آن‌ها نیز کمک می‌کند. شاید به زبان ساده بتوان گفت، اگر رشته اقتصاد به بازارها و رشته سیاسی به دولت می‌پردازد، جامعه‌شناسی مردم‌مدار در پیوند با جامعه مدنی است که در آن انجمن‌ها و جنبش‌ها در تقابل با دولت و اقتصاد حضور دارند. بوراووی جامعه‌شناسی و خاصه جامعه‌شناسی مردم‌مدار را آشکارکننده منافع بشری می‌داند؛ «منافع»ی که در گرو عقب‌راندن استبداد دولت و جابایت بازار است. او همچنین جامعه‌شناسی مردم‌مدار را از هرگونه هنجار ذاتی بری می‌داند تا آنجا که می‌تواند در عین دفاع از چیزی چون بنیادگرایی مسیحی نوعی جامعه‌شناسی رهایی‌بخش هم باشد». مع‌الوصف، تاکید دارد «جامعه‌شناسی مردم‌مدار وظیفه‌ای سزینفوار به دوش دارد. از سویی وسوسه می‌شویم به‌جای جامعه‌شناسی مردم‌مدار یا به دانشگاه جامعه‌شناسی کنیم یا اینکه به خوش‌خدمتی در برابر ادراکات عوامانه بپردازیم». او حتی فراتر می‌رود و تاکید می‌کند به‌جای پرسش از دانش برای چه کسی (مخاطب دانشگاهی یا بیرون از دانشگاه) لازم است بر رابطه بین علم و سیاست تمرکز کنیم. بنابراین بر میدان‌های آکادمی و سیاست دست می‌گذارد که باید نخست منفعضات و نقاط تلاقی آن‌ها را یافت و سپس به‌جای دانش‌های ابزاری و بازاندیشانه به کنش‌گران غالب و مغلوب پرداخت.

ده مقاله کتاب حاضر هر یک به مسائلی یکی از کشورهای جهان می‌پردازد: از اسپانیا، فرانسه، ایالات متحده آمریکا، گرفته تا کلمبیا، چین، هند، روسیه، آفریقای جنوبی، لبنان و فیلیپین. برای مثال، در این کتاب روند‌های تغییر نگرش جامعه‌شناختی در هند و خصوصیات جامعه‌شناسی رسمی در این کشور، شکل‌گیری جامعه‌شناسی مردم‌مدار در آفریقای جنوبی پساپارتایت، حرکت از جامعه‌شناسی سیاست‌گذار به سمت جامعه‌شناسی مردم‌مدار در جهان عرب با تکیه بر سوریه، مصر و فلسطین، بررسی جنبش اشغال وال‌الستریز از منظر جامعه‌شناسی مردم‌مدار، چالش‌های فمینیستی در جامعه پدرسالار روسیه و غیره بررسی شده است. این مقالات از دل گفت‌وگوهای بوراووی با جامعه‌شناسانی از سراسر دنیا به دست آمده است. این امر باعث شده کتاب تنوع قابل‌توجهی داشته باشد.

جامعه‌شناسی مردم‌مدار در کارزار عمل
مایکل بوراووی و دیگران
ترجمه: بهرنگ صدیقی، روح‌الله گلمرادی
ناشر: نی

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

گروه اندیشه: پاریس مرکز ثقل بحث‌های موافقان و مخالفان «سوسیالیسم واقعا موجود» بعد از جنگ جهانی دوم بود. کشوری که هم مقر ناتو بود و هم قدرتمندترین حزب کمونیست را در اروپای غربی در خود جای داده بود. «افیون روشنفکران» اثر رمسون آرون در این فضای جدلی، کمی پس از مرگ استالین و مهم‌تر از آن در بحبوحه جنگ سرد در سال ۱۹۵۵ نوشته شد. عنوان کتاب کنایه‌ای به جمله معروف مارکس در مورد نقش مذهب بود. از نظر آرون، ایدئولوژی «مارکسیسم» همان نقش مذهب برای روشنفکران فرانسوی ایفا می‌کرد. اهمیت کتاب در میزان تأثیرگذاری آن در فرانسه و فراسوی مرزهای آن است: این کتاب با تأمل بر اقرارنامه‌هایی که در جریان بازجویی‌های اولیه درباره اردوگاه‌های کار اجباری در شوروی انتشار یافته بودند و با بهره‌گیری از جو مساعده که انقلاب مجارستان در اکتبر ۱۹۵۶ پدید آورده بود، به شکل‌گیری نخستین موج رویگردانی روشنفکران فرانسه از کمونیسم در سال‌های پایانی دهه ۱۹۵۰ کمک کرد. کتاب به اکثر زبان‌ها ترجمه شده و بازتابی جهانی یافته است و حتی در بلوک شرق نیز که نسخه‌های دست‌نوشته آن دست‌به‌دست می‌شد، موقتاً اثر. این کتاب به‌تازگی با ترجمه پیروز ایزدی به فارسی منتشر شده است. پیروز ایزدی پیش از این نیز کتاب «جامعه‌شناسی تمدن مدرن» را ترجمه کرده بود که خطابه آرون در اول دسامبر ۱۹۷۰ در کلژ دو فرانس است و به مکاتب و اندیشمندان مختلف حوزه جامعه‌شناسی می‌پردازد.

آرون جامعه‌شناس، فیلسوف، مورخ و مفسر سیاسی فرانسوی تا سال ۱۹۳۹ استاد فلسفه در دانشگاه تولوز بود. در جنگ جهانی دوم به ارتش آزادی‌بخش فرانسه در لندن پیوست و از ۱۹۴۴ تا ۱۹۴۵ سردبیر روزنامه فرانسه آزاد بود. پس از بازگشت به فرانسه به تدریس در مدرسه ملی مدیریت، دانشگاه سوربن (۱۹۵۵-۱۹۶۸) و کلژ دو فرانس (۱۹۷۰) پرداخت. آرون جزئی‌ترین منتقد شوروی از موضعی دست‌راستی بود، هرچند خود را هم چپ و هم راست می‌دانست: «من شخصا با توجه به اینکه کمیزی هستم و درعین‌حال برای لیبرالیسم نگرانم، ناسیونالیسم تونس و مراکشی را به رسمیت می‌شناسم و معتقدم دوام اتحاد آتلانتیک بهترین ضامن صلح است. لذا من به اقتضای اینکه موضوع اقتضای سیاسی در میان باشد یا آفریقای شمالی یا روابط شرق و غرب، در جناح چپ و راست قرار می‌گیرم.» (ص ۲۹) البته چپ‌گرایان نیز در نقد استالینیسم پیشرو بودند. هم‌زمان با مرگ استالین در سال ۱۹۵۳ خروشچف با دسترسی به برخی اسناد مهم دست به افشاشی علیه استالین زد و تعدادی دیگر از حزب جدا شدند. اگرچه مهم و تأثیرگذار جهان در دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ - افشاشی‌ها را نادیده گرفت و به سیاست‌های خود ادامه داد. سیاست‌های انکار از سوی حزب را برخی از رهبران و اعضای حزب کمونیست فرانسه تاب نیاوردند و به‌شدت نقد کردند. اولین انتقادات به جریان مسلط استالینیست در داخل اردوگاه چپ، از دل حزب کمونیست فرانسه، مطرح شد. انتقادات تا حدی بالاگرفت که تعداد قابل توجهی از اعضا حزب را ترک کردند. این اتفاق هزینه بسیاری روی دست حزب کمونیست فرانسه گذاشت. آنها که دو سال قبل از انتخابات ۱۹۵۸ در ۲۶ درصد آرا بیش از ۵۰ کرسی در پارلمان داشتند، در این انتخابات کرسی‌هایشان به ۱۰ کرسی کاهش یافت که در تاریخ حزب کمونیست فرانسه بی‌سابقه بود. بحرانی که از دل نقد استالینیسم در اردوگاه چپ فرانسه و حزب کمونیست برخاست در سال‌های آغازین دهه ۱۹۶۰ به گسترش مائویسم میان دانشجویان و روشنفکران خاصه در اروپای غربی خیز خورد. این امر به بحران سال‌های قبل دامن زد و تعدادی دیگر از حزب جدا شدند. اگرچه علل اقبال به آرای مانو در اروپای غربی را باید از زوایای متعددی بررسی کرد، لیکن بسیاری از مورخان تاریخ چپ این جنبش را در ادامه نقد به جریان استالینیسم و همراهی حزب با آن می‌دانستند. مانو در همان دوران در پرتو «انقلاب فرهنگی» سیاست‌های حزب کمونیست شوروی را تجدیدنظرطلبانه خطاب کرده بود. دیری نپایید که در سال ۱۹۶۳ مائوئیست‌های فرانسه انجمن دوستی فرانسه-چین را تشکیل دادند و یک سال بعد «فدراسیون محافل مارکسیست-لنینیست فرانسه» را که واکنشی به جریان مسلط استالینیسم در دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ بودند.

●

«افیون روشنفکران» به‌لحاظ فکری تبیین‌گر نظریه «نظاره‌گر متعهد» است که آرون تا پایان عمر در ۱۹۸۳ به آن ایمان داشت و حلقه اتصال پژوهش‌های فلسفی -رساله دکتری او با عنوان «درآمدی به فلسفه تاریخ» و تحلیل انتقادی رویدادهایی بود که در قالب سرمقاله‌های فیاکرو و آتاری ماند «شرکتان بزرگ» (۱۹۴۸) یا «جنگ‌های زنجیره‌ای» (۱۹۵۱) انتشار یافته بودند. آرون با کتاب «افیون روشنفکران» شیوه مواجهه و روش کار خود را در نقد مارکسیسم مشخص کرد. او در پیش‌گفتار، مخاطب کتاب را نه کمونیست‌ها بلکه کسانی می‌داند که گرچه عضو حزب کمونیست نیستند اما از بلوک شوروی همداری می‌کنند: «من که در پی تبیین نگرش روشنفکران بودم... ابتدا به واژه‌های مقدسی مانند چپ، انقلاب و پرولتاریا تاختم. نقد این اسطوره‌ها مرا به تفکر درباره تاریخ سوق داد. سپس به کنکاش درخصوص طبقه‌ای از اجتماع پرداختم که جامعه‌شناسان چنان که باید و شاید به آن توجه نکرده‌اند: «جامعه روشنفکران»، او در مطالعه باورهای روشنفکران و معرفی آنان قصد داشت بر این امر تاکید

اندیشه

آرون و «افیون روشنفکران»:

نظریه‌پرداز نولیبرالیسم فرانسوی

کند که آموزه‌ها و مفاهیم تنها دستمایه‌ای برای یک قشر اجتماعی خاص نیستند، بلکه این باورها تأثیری عمده بر سرنوشت ملت‌ها دارند. تنها نیروهای مادی چرخ تاریخ بشرا را به حرکت در نمی‌آورند، بلکه در این میان رویارویی اغلب سخت اندیشه و باورهاست که نقش مهم‌تری ایفا می‌کند: «دوکل در نوشته‌های بین دو جنگ جهانی خود همواره این نکته را در گوشه ذهنش داشت که در پیروزی‌های اسکندر نقش ارسطو انکارناپذیر بوده است». از این منظر کتاب به نقد «ایدئولوژی» و جایگاه «جامعه روشنفکران» در فرانسه و جهان آن روز می‌پردازد.

محور اصلی کتاب نقد گرایش گسترده روشنفکران به مارکسیسم در فرانسه است. آرون منتقد مارکسیسم بود و آن را عقب‌گردی از پیشرفت‌های اولیه تمدن مثل حق پرسشگری آزاد، آزادی بحث و نظر، آزادی نقد و رأی‌دادن می‌دانست. مخاطب اصلی نقدهای آرون در کتاب ژان پل سارتر و گرایش عامی است که الگوهای مارکسیستی را با اگزیستانسیالیسم در هم می‌آمیزد. دغدغه اصلی آرون بی‌اعتدایی تفکر فرانسوی هم‌عصر خود به سایر فرهنگ‌ها، از جمله فرهنگ انگلیسی-آمریکایی بود. در ضمن ستایش آرون از آنچه فضیلت لیبرال‌دموکراسی می‌نامد، همراه بود با نوعی مخالفت با امریکاسیتزی (فرهنگ‌ها، از جمله فرهنگ موضوع اقتضای سیاسی در میان باشد یا آفریقای شمالی یا روابط شرق و غرب، در جناح چپ و راست قرار می‌گیرم.» (ص ۲۹) البته چپ‌گرایان نیز در نقد استالینیسم پیشرو بودند. هم‌زمان با مرگ استالین در سال ۱۹۵۳ خروشچف با دسترسی به برخی اسناد مهم دست به افشاشی علیه استالین زد و تعدادی دیگر از حزب جدا شدند. اگرچه مهم و تأثیرگذار جهان در دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ - افشاشی‌ها را نادیده گرفت و به سیاست‌های خود ادامه داد. سیاست‌های انکار از سوی حزب را برخی از رهبران و اعضای حزب کمونیست فرانسه تاب نیاوردند و به‌شدت نقد کردند. اولین انتقادات به جریان مسلط استالینیست در داخل اردوگاه چپ، از دل حزب کمونیست فرانسه، مطرح شد. انتقادات تا حدی بالاگرفت که تعداد قابل توجهی از اعضا حزب را ترک کردند. این اتفاق هزینه بسیاری روی دست حزب کمونیست فرانسه گذاشت. آنها که دو سال قبل از انتخابات ۱۹۵۸ در ۲۶ درصد آرا بیش از ۵۰ کرسی در پارلمان داشتند، در این انتخابات کرسی‌هایشان به ۱۰ کرسی کاهش یافت که در تاریخ حزب کمونیست فرانسه بی‌سابقه بود. بحرانی که از دل نقد استالینیسم در اردوگاه چپ فرانسه و حزب کمونیست برخاست در سال‌های آغازین دهه ۱۹۶۰ به گسترش مائویسم میان دانشجویان و روشنفکران خاصه در اروپای غربی خیز خورد. این امر به بحران سال‌های قبل دامن زد و تعدادی دیگر از حزب جدا شدند. اگرچه علل اقبال به آرای مانو در اروپای غربی را باید از زوایای متعددی بررسی کرد، لیکن بسیاری از مورخان تاریخ چپ این جنبش را در ادامه نقد به جریان استالینیسم و همراهی حزب با آن می‌دانستند. مانو در همان دوران در پرتو «انقلاب فرهنگی» سیاست‌های حزب کمونیست شوروی را تجدیدنظرطلبانه خطاب کرده بود. دیری نپایید که در سال ۱۹۶۳ مائوئیست‌های فرانسه انجمن دوستی فرانسه-چین را تشکیل دادند و یک سال بعد «فدراسیون محافل مارکسیست-لنینیست فرانسه» را که واکنشی به جریان مسلط استالینیسم در دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ بودند.

●

«افیون روشنفکران» به‌لحاظ فکری تبیین‌گر نظریه «نظاره‌گر متعهد» است که آرون تا پایان عمر در ۱۹۸۳ به آن ایمان داشت و حلقه اتصال پژوهش‌های فلسفی -رساله دکتری او با عنوان «درآمدی به فلسفه تاریخ» و تحلیل انتقادی رویدادهایی بود که در قالب سرمقاله‌های فیاکرو و آتاری ماند «شرکتان بزرگ» (۱۹۴۸) یا «جنگ‌های زنجیره‌ای» (۱۹۵۱) انتشار یافته بودند. آرون با کتاب «افیون روشنفکران» شیوه مواجهه و روش کار خود را در نقد مارکسیسم مشخص کرد. او در پیش‌گفتار، مخاطب کتاب را نه کمونیست‌ها بلکه کسانی می‌داند که گرچه عضو حزب کمونیست نیستند اما از بلوک شوروی همداری می‌کنند: «من که در پی تبیین نگرش روشنفکران بودم... ابتدا به واژه‌های مقدسی مانند چپ، انقلاب و پرولتاریا تاختم. نقد این اسطوره‌ها مرا به تفکر درباره تاریخ سوق داد. سپس به کنکاش درخصوص طبقه‌ای از اجتماع پرداختم که جامعه‌شناسان چنان که باید و شاید به آن توجه نکرده‌اند: «جامعه روشنفکران»، او در مطالعه باورهای روشنفکران و معرفی آنان قصد داشت بر این امر تاکید

کند که آموزه‌ها و مفاهیم تنها دستمایه‌ای برای یک قشر اجتماعی خاص نیستند، بلکه این باورها تأثیری عمده بر سرنوشت ملت‌ها دارند. تنها نیروهای مادی چرخ تاریخ بشرا را به حرکت در نمی‌آورند، بلکه در این میان رویارویی اغلب سخت اندیشه و باورهاست که نقش مهم‌تری ایفا می‌کند: «دوکل در نوشته‌های بین دو جنگ جهانی خود همواره این نکته را در گوشه ذهنش داشت که در پیروزی‌های اسکندر نقش ارسطو انکارناپذیر بوده است». از این منظر کتاب به نقد «ایدئولوژی» و جایگاه «جامعه روشنفکران» در فرانسه و جهان آن روز می‌پردازد.

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید

این کتاب را می‌توانید از اینجا بخورید